

МРИНСЬКА Наталія – аспірант кафедри філософської антропології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 9, вул. Пирогова, м. Київ, Україна, індекс 02000 (natamrinska@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7958-9118>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.14>

Бібліографічний опис статті: Мринська Н. (2021). Експлікації особистості в ситуації інвалідності в контексті методології метаантропології. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 43, 103–108, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.14>

ЕКСПЛІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ ІНВАЛІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

Анотація. Філософська антропологія XXI століття актуалізує і розширює погляди на проблемні точки соціалізації окремих груп людей. До таких груп відносяться і люди з інвалідністю. У статті проаналізована людина, що перебуває в «прикордонній ситуації», а саме в ситуації інвалідності. Реакція на ситуацію інвалідності як «прикордонну ситуацію» проявляється по-різному, і її можна проаналізувати за допомогою системи «метаантропології» за Н.В. Хамітовим. Додатковими інструментами для роздумів над проблемою послуговували типи особистості Серена К'єркегора, поняття часу М. Гайдеггера та види мужності Пауля Тілліха. **Актуальність статті** в Україні зумовлена все зростаючою кількістю людей, що потрапляють у ситуації інвалідності, оскільки Україна – країна що перебуває у стані війни. Методики розуміння проблеми інвалідності суспільством зводяться лише до соціокультурного обґрунтування. Водночас філософсько-антропологічний аспект, який може створити основу для філософських практик, практик психологів, соціальних працівників і навіть медиків, ще не розкритий. Філософсько-антропологічна складова частина безпосередньо пов'язана зі стресовою ситуацією інвалідності, яка у психодинаміці створює повну картину переживань і труднощів, з якими стикається людина в «прикордонній ситуації». **Мета статті** – вивчити і розкрити, як люди, які перебувають у різних вимірах буття, по-різному реагують на «прикордонну ситуацію» інвалідності, і які методи здатні повернути душевно-духовну гармонію людини. **Методи та наукова новизна.** Вперше в синтезі використані методи метаантропології і типи особистості К'єркегора в контексті «прикордонної ситуації» Ясперса щодо проблеми інвалідності. Також вперше розглядається експлікація особистості, яка перебуває в ситуації інвалідності в поєднанні з часовими константами в навчанні Гайдеггера. Для визначення страхів і тривоги певної особистості в «прикордонній ситуації» використані типи відчаю за К'єркегором та Тілліхом. За Тілліхом вперше використані види мужності для подолання відчаю щодо людей, що перебувають у «прикордонній ситуації». Все це дозволило створити екзистенційно-динамічну модель для різних типів людей у ситуації інвалідності на різних рівнях буття. Значущість дослідження полягає в подальшому практичному застосуванні експлікацій, створених у цій роботі, для конкретних рішень проблемного питання людини із придбаною інвалідністю. **Висновки.** У статті оцінено вплив «прикордонної ситуації» на різні типи особистості згідно з К'єркегором. Безумовно, кожна особистість залежно від життєвих цінностей по-різному приймає і реагує на «прикордонну ситуацію», в цьому разі ситуацію інвалідності. Ця закономірність співвідношень типів особистості за К'єркегором і типами буття за Хамітовим, що дозволило створити експлікацію об'єднаних типів особистостей і відповідно до цього застосувати типи мужності за Тілліхом для виходу з поля «прикордонної ситуації». Аналіз і систематизація дали змогу розібратися та розкрити мету дослідження.

Ключові слова: інвалідність, «прикордонна ситуація», буденне буття, граничне буття, поза межне буття, екзистенція; відчай, мужність, людина, метаантропологія.

MRYNSKA Natalia – Postgraduate Student at the Department of Philosophical Anthropology, National Pedagogical University Drahomanov, 9, Pirogov str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (natamrinska@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7958-9118>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.14>

To cite this article: Mrynska, N. (2021). Eksplikatsii osobystosti v sytuatsii invalidnosti v konteksti metodolohii metaantropolohii [Exploration of specialness in the situation of invalidity in the context of the methodology of meta-anthropology]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofia"* – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 43, 103–108, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.14>

EXPLANATIONS OF PERSONALITY IN THE SITUATION OF DISABILITY IN THE CONTEXT OF METHODOLOGY OF METAANTHROPOLOGY

Summary. Philosophical anthropology of the XXI century actualizes and expands views on the problem points of socialization of certain groups of people. These groups include people with disabilities. The article analyzes a person who is in a "borderline situation", namely, in a situation of disability. The reaction to the disability situation as a "borderline situation" manifests itself in different ways and can be analyzed using the "metaanthropology" system proposed by N.V. Khamitov. Additional tools for philosophical understanding of the problem were the personality types of S. Kierkegaard, the concept of time by M. Heidegger and the types of courage of Paul Tillich. **The relevance of the article** is due to the increasing number of people who find themselves in a situation of disability, but the methods of understanding the problem of disability by society are reduced only to socio-cultural grounds. At the same time, the philosophical and anthropological aspect, which can create the basis for philosophical practices, practices of psychologists, social workers and even doctors, has not been disclosed. The philosophical and anthropological component is directly related to the stressful situation of disability, which in psychodynamics creates a complete picture of the experiences and difficulties that a person faces in a "borderline situation". **The purpose of the article** is to study and reveal how people who are in different dimensions of being endure the "borderline situation" of disability in different ways, and what methods are able to restore mental and spiritual harmony to a person. **Methods and scientific novelty.** For the first time, the synthesis uses the methods of meta-anthropology and Kierkegaard's personality types in the context of Jaspers' "borderline situation" regarding the problem of disability. Also, for the first time, the explication of a person in a situation of disability is considered with respect to time constants in the teachings of M. Heidegger. To determine the fears and anxieties of a certain person in a "borderline situation", the types of despair according to Kierkegaard and Tillich, and the types of courage to overcome despair were used. All this made it possible to create an existential -dynamic model for various types of people at different levels of being. The significance of the study lies in the further practical application of the explications created in this work for specific solutions to the problematic issue of a person with acquired disabilities. **Conclusions.** The article assesses the influence of the "borderline situation" on various personality types according to Kierkegaard. It is certain that each person, depending on life values, accepts and reacts differently to the "borderline situation" in this case, the situation of disability. The paper gives a regularity of the relationship between personality types according to Kierkegaard and types of being according to Khamitov, which made it possible to create an explication of the united personality types and, in accordance with this, to apply the types of courage according to Tillich to get out of the field of "borderline situation". Analysis and systematization made it possible to understand the goal.

Key words: disability, "Border situation", everyday life, ultimate being, transcendental being, existence, despair, courage, human, meta-anthropology.

Постановка проблеми. Останнім часом науковий світ приділяє все більше уваги темі інвалідності. Стали з'являтися статті, що розширюють цю проблему за межі «я» й «іншого». До інвалідності перестали ставитися як до проблемної зони суспільства і звернулися в розгляді проблем до самого інваліда.

Мета статті має велике значення в напрямі вивчення питання інвалідності від першої особи, тобто самої людини з інвалідністю. Це дасть змогу обґрунтовано та глибоко дослідити досвід інвалідності як «прикордонної ситуації».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософи працюють над генеалогією поняття «інвалідність» (Топалова, 2017). Аналізують сучасну модель інвалідності в соціокультурному полі (Єрохіна, 2019). Також сучасні філософи не оминають увагою екзистенційні аспекти трагедії інвалідності щодо самої особистості (Кочнев, 2019); (Сочівко, 2019). Поповнюються науковими розробками і знахідками поняття «феномен стресу» (до якого можна віднести і придбану

інвалідність), що дає нові поняття для позначення ситуацій і поведінкових реакцій, таких як демпфер (Крюков, 2019).

Основний матеріал дослідження. Щоб зрозуміти і позначити критерії роботи, необхідно виділити низку понять, пов'язаних із нашим дослідженням. Основними поняттями метаантропології Н. Хамітова (2018) є три види буття людини: буденне, граничне і метакричне буття. «Буденність – це все те звичайне, що оточує нас, що не дає проявитися неповторному особистому прояву» (с. 224). «Граничне буття, або буття-на-межі, може бути визначено як вихід за межі буденності, з її гармонією, в дисгармонійний стан» (Хамітов, 2018, с. 257). Метакричне буття створює вихід за межі буденності, актуалізуючи нове гармонійне поле для прояву особистості: «творення свого життя як цілісності і розуміння його сенсу, а в результаті – придбання повноти життя, якої позбавлені і буденність, і екзистенція граничного буття» (Хамітов 2015, с. 113).

Людина в розумінні С. К'еркегора рухається від мінуса до плюса і проходить певні стадії свого розвитку. У його роботі ми знайдемо їх три: «естетичну» «етичну», «релігійну». К'еркегор характеризує і розділяє особистості залежно від стадій на естетика, етика і містичну особу. Естетик – це людина, яка прагне до задоволення, при цьому пливе за течією «я бажаю бути любимим, якщо можливо, то всіма людьми» (К'еркегор, 1994, с. 272). «Естет взагалі не здатний до розвитку... але його розвиток відбувається за законами необхідності, а не вільно» (К'еркегор, 2020, с. 72). Етик же в уявленні К'еркегора – це усвідомлена воля в пошуку себе: «Настрій етика, сконцентровано в ньому самому: він трудився і знайшов самого себе» (К'еркегор, 2020, с. 77). «Я вимагаю від життя вищого змісту – і знаходжу його в етиці» (К'еркегор, 2020, с. 83). Містик, на думку К'еркегора (2020), – людина яка не тільки зробила усвідомлений вибір для себе, але зростає в абсолютному дусі: «Він вибирає себе самого в абсолютному значенні» (с. 86). «Внутрішні діяння містика зводяться не до особистих чеснот, а до розвитку релігійного або споглядального» (К'еркегор, 2020, с. 87).

Типи буття Н. Хамітова і етапи особистості С. К'еркегора співвідносяться між собою, але ситуація інвалідності, що створює нову реальність для людини, потребує додаткового визначення щодо цих типів і вимірів, поглиблених критеріїв. Таким критерієм може служити визначення Карла Ясперса (2000) про «прикордонні ситуації». Філософ пише: «основоположні ситуації нашого існування ми називаємо прикордонними. Це ситуації, з яких ми не можемо вийти і які не можемо змінити» (Ясперс, 2000, с. 22). Такі ситуації трапляються досить часто, це ситуації вибору або екзистенціальної кризи. Якщо прийняти, що «інвалідність (не) предикат певної соціальної групи», а розглянути інвалідність як повсякденний досвід будь-якої людини, то зникне культурний характер, але з'явиться антропологічний (Торлопова, 2017, с. 97).

Серен К'еркегор, описуючи стадії розвитку особистості, одночасно описує види відчаю, з якими стикається той чи інший тип особистості. Якщо прийняти, що «якість життя – це, скоріше, аксіологічна категорія, ніж норми, встановлені громадською думкою... це питання про ціле, про ставлення людини до самої себе...» (Єрохіна, 2019, с. 31). Інвалідність – це «прикордонна ситуація», в якій особистості доведеться зіткнутися з певним видом відчаю, то відповідно для подолання «прикордонної ситуації» буде потрібна мужність для подолання відчаю. «Можна сказати, що мужність бути – це мужність прийняти самого себе як прийнятого всупереч своїй неприйнятності» (Тіллх,

1995, с. 115). Мужність виступає критерієм волі в «прикордонній ситуації». Такими типами мужності виступають «мужність бути частиною», «мужність бути собою» і «мужність прийняти прийняття» (Тіллх, 1995).

Поняття часу невідривно пов'язане зі станом «прикордонної ситуації». Карл Ясперс (2013) пише: «екзистенція, як можливість вирішення, аж ніяк не виводиться з деякого значущого загального, в неї є джерело в часі» (с. 55). Час є відправною позицією і унікальною здатністю особистості трансцендувати з одного виміру буття в інший. Зосередженість на часових проміжках може відкрити більше розуміння суті пережитої трагедії. Гайдеггера, випереджаючи Ейнштейна, говорить про відносні неточності і перетікання часу, трансформує сприйняття часу щодо просторового середовища. Він переосмислив власність часу, і його результати виходять за рамки фізичних показників. Для нашого дослідження вибрані визначення «минулого», «теперішнього», «майбутнього», як «тільки-що» (минуле), «зараз» (теперішнє) і «ось-ось» (майбутнє) (Гайдеггера, 2003, с. 210). Ясперс (1991) підтверджує, що час є об'єктивною складовою частиною будь-якого буття і виступає невід'ємним атрибутом розвитку (с. 287–418). Але для нас важливі не певні відрізки часу, а «саме суб'єктивне психологічне «час є», суб'єктивний час присутності людини у світі» (Сочівко, 2019, с. 21).

Тип естетичної особистості в межах буденного буття. Стартова умова ідентичності для естетика – здорове тіло. Втрату частини себе неможливо порівняти ні з одним видом відчаю. Саме відчай наполягає на тому, щоб повернути втрачену частину тіла, тим заповнивши брак тілесності. Страх, що утворюється через ситуацію інвалідності, безпосередньо залежить від відторгнення суспільством негармонійного тіла. «Найбільш вдале визначення життя естетика буде: «він раб хвилини» (К'еркегор, 2020, с. 76). Так естетик знаходиться у часових межах «зараз», його відчуття не здатні думати про минуле або заглядати в майбутнє. Всі його почуття застигли в сьогодні, в болю, що він переживає зараз, і в думках, як бути в тепер.

Таким чином, страх втратити контроль над своїм місцем в цьому житті, тобто не бути, як раніше, частиною суспільства і не брати участі у своїй долі – найбільш вагомий страх для естетика. «Кожна людина, що живе тільки естетично, відрізняється таємним жахом перед відчаєм, бо їй добре відомо: те, що приносить відчай, – це загальне» (К'еркегор, 2011, с. 704).

Серен К'еркегор говорить про залежність від оточення і підпорядкування спільної думки. Естетик у полі буденного буття в результаті

«прикордонної ситуації», яку він пережив і отримав інвалідність, знаходить психологічний демпфер. Внаслідок пережитого рефлексія виходить із рамок витоку страху, про який пише К'еркегор. Естетик, відокремлюючи об'єктивну сутність як деструкцію, проектує свої страхи назовні, створюючи дисбаланс соціокультурної системи.

Конотація «прикордонної ситуації», розширена до соціокультурного шару, створює необхідність підміни, заміни або глушіння внутрішнього протиріччя між «зараз» і «було». Психолог С.Н. Крюков (2019) дає повну характеристику демпфера так: «це те, що пом'якшує вплив над-стресу на систему, приводячи її до рівня, який суспільство й індивід здатні використовувати як витік свого розвитку, перебудови, до постійно змінюваних соціокультурних умов» (с. 89).

Перший і найпростіший спосіб демпфера «бездіяльність» відбувається в момент усвідомлення своєї ущербності і призводить до пасивності. Страх, подібно паразиту, вже застиг і підживлюється бездіяльністю людини, стає вадою. І замість того, щоб відчувати залежність від інших, людина починає відчувати перевагу. Перебуваючи в світі бездіяльності, людина з інвалідністю чекає роботи і турботи від інших. «Відчай призводить до того, що життя твоє представляє вічне коливання між двома крайніми протилежностями: надприродною енергією і цілковитою апатією» (К'еркегор, 2020, с. 43).

Єдиний вихід з ситуації, що склалася з подібним типом особистості, це така ж бездіяльність щодо його бажань. Так мужність «бути частиною» змушує діяти, щоб не розгорнувся відчай «вже не бути частиною». Страхи вже поглинуті апатією, і єдиний страх, який може виникнути, – це страх бездіяльності оточення, а подолати його можна тільки в дії.

Другий демпфер «вмирання». Зневірений чоловік починає рух по єдиному шляху – шляху до смерті через задоволення. Він стає сам для себе причиною смерті, вибираючи дорогу до смерті. Вирішити питання з подібним видом естетика вельми непросто. Бажання померти настільки велике, що все, що відбувається в житті, має приносити задоволення ось саме в цю хвилину, тому що іншої хвилини вже немає. Забутися, не бути «зараз», поглянути на все з висоти «ти постійно начебто париш над самим собою... знищує твою земнотяжкість, і є, по суті, хаос відчаю» (К'еркегор, 2020, с. 47). Єдиним виходом із подібного стану, як парадоксально б це не звучало, є попросити у цієї людини допомоги. Як би запропонувати їй стати частиною того, на що вона може впливати. Чужий страх набагато більш значущий для неї, ніж особистий. Недарма «Суспільство анонімних

алкоголіків» вигидав алкоголік. Недарма наркоманів лікують колишні наркомани. Усвідомлення, що твоя слабкість «зараз» важлива, стає рятівною соломинкою для такого типу естетиків.

Третій вид демпфера «жертва» або «стоїчна демонстрація» – вона подібна до оголення свого тіла у ексгібіціоніста. Його мужність, укладену в демонстрації, долає страх бути неприйнятним. На його думку, не прийняти його суспільство не може через свій страх провини. «Відчай через глибоку, повну жалю любов до людства; відчай його триватиме лише до тих пір, поки він не спіткає «абсолютного» значення людини, що знищує все тимчасові відмінності» (К'еркегор, 2020, с. 58). Мужність бути частиною трансформується в самому потворному вигляді. На жаль, виходу з цієї ситуації немає, є тільки можливість переходу на новий щабель етика або духу, коли сама демонстрація стає чимось сакральним і високим. Наприклад: гусярі і кобзарі. Коли фізичні недоліки переходять у розряд сакральних цінностей.

Всі ці етапи повинні бути подолані, але це неможливо без переживання особистих страхів і занурення «Я» в граничне буття, з одночасним виходом з лінійного сприйняття часу із «зараз» в «тільки що». Саме погляд у минуле і переживання в моменті отримання інвалідності здатні спровокувати необхідний страх і тим самим викликати мужність боротьби з ним, де саме мужність – це дорога до осмислення свого минулого. Заглянути в майбутнє зі зростаючим бажанням «бути», і ця стадія у К'еркегора носить назву «етик».

Тип етичної особистості в межах граничного буття. Як тільки естетик перестане жити в «зараз» і бачити красу світу в її безтурботності, він ментально перетворюється в етика. Рух до себе від зовнішньої краси і тілесності до внутрішніх цінностей і з власними почуттями робить з людини естетики людину етики. Відповідно повинен відбутися якийсь розрив між зовнішнім і внутрішнім, щоб внутрішнє оголилося, а зовнішнє перестало бути домінантою.

Буття на межі, або граничне буття згідно з Назіпом Хамітовим (2018), – це трагічна напруга, яка звільняє від буденності, позбавляє особу від сторонньої думки, але тим самим змушує людину відчувати ще більші страждання (с. 153). Саме занурення в граничне буття і дає можливість людині зазирнути в себе.

Прикордонна ситуація в межах граничного буття – це якраз шлях, який шукає людина, щоби позбутися тривоги «прикордонної ситуації». Відчай етика – це симбіоз минулого та майбутнього, де найголовніше місце віддається минулому.

Для нього турбота про себе означає турботу про збереження поглядів, які він має. Його цілісність,

його спадкоємність як особистості означає для нього не просто пам'ять про свої погляди в минулому, але збереження їх у майбутньому... (Кочнев, 2019, с. 88).

Перетворення чуттєвого прояву мужності веде туди, де моральні закони і особисті переконання змушують залишатися в бутті, заперечуючи порожнечу. Всупереч собі, самовідчуження призводить до парадоксу – не жити в розпачі, це здається єдиним виходом. Перебування у стані використання постійних вольових зусиль для етика у стані інвалідності спрямоване на утримання себе в бути-на-межі. Для особистості етика це єдина можливість відчувати себе живим. «Так що ж тобі робити? – У мене лише одна відповідь: віддатися істинному розпачу» (К'еркегор, 2020, с. 56). Відповідно, перебування в постійному стані екзистенції і є сам акт мужності в граничному бутті.

Рішенням можуть бути два варіанти: прийняття самозаперечення, як самоствердження, через самознищення, або прийняти себе – через заново – творіння. І все це можливо тільки в межах граничного буття, шляхом осмислення своєї невизначеності. Ці два виходи перенаправляють нас до двох полярних вимірів буття – буденного буття як падіння особистості або поза-межного буття як зростання особистості. Як би парадоксально це не звучало, шлях у позамежне буття лежить через егоїзм.

Людина усвідомлює, що жити по-старому абсолютно неможливо, їй необхідно створити не тільки концепцію особистого егоїзму, але і своє егоїстичне буття в рамках реального життя. Глибинною передумовою егоїзму є насамперед сама матеріальність існування, яку в новому тілі доводиться переосмислювати і формувати нове буття під власні потреби. Саме егоїзм дозволяє людині рости в своїх проявах у боротьбі з різними видами тривоги і долати наслідки інвалідності. Мужність бути собою створює мужність бути егоїстом – жити для себе.

Для поняття «трансценденція» К'еркегор вводить поняття «стрибок віри», він позначав цим те, що неможливо зрозуміти людині і повністю осмислити за допомогою розуму. У метаграничному бутті не існує морального закону, тут закон вищого порядку і вищої матерії. На відміну від попереднього досвіду етика в пошуках душі, в цьому полі буття панує дух. Дух сам по собі священний і ідеальний, можна увірватися в цей простір відчути тимчасовість свого перебування в ньому, але, на відміну від переходу від етика до естетика, не впасти вниз, а збагатитися.

Тип містичної особистості в межах мета-граничного буття. Метаграничне буття – це

трансцендування через екстаз і прозріння, це досягнення катарсису через дух. Все це майбутнє, або, як назвав це Гайдеггера, «ось-ось», тому що досягти безумовної любові в людському тілі неможливо. Час тут відіграє роль всепоглинання, тому що в метаграничному бутті він вічний і сама позиція «ось-ось» розтягнута і недосяжна, так само, як і майбутнє в нашому розумінні.

Тіло, як кайдани, сковає і змушує підкорятися фізичним законам, і тільки дух у стані парити поза часом і поза простором, як первісний атом Аристотеля. Саме воля метаграничного буття робить із людини творця і перероджує її. «Творчість у своїх позамежних формах є актуалізація особистісного начала у світі» (Хамітов, 2018, с. 205). Індивідуалізація стає необ'єктивною і неважливою.

Духовність може виступати символом прагнення і основою для прояву особистості. Ми знаходимо відповідь у творчості або «самотворенні», які дають орієнтири для досягнення гармонійного позамежного, метаграничного буття.

У такому разі саме буття створює основу для нового прояву мужності – самоприйняття. Цей шлях неможливий без однієї умови, яку необхідно прийняти ще на рівні граничного буття, – це творіння себе нового. «Але навіть якщо ми беремо себе як особистість, необхідна самотрансцендування мужність прийняти» (Тілліх, 1995, с. 116).

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що інвалідність як «прикордонна ситуація» абсолютно по-різному впливає на людину залежно від типу особистості і виду буття. Естетик повсякденного буття або переходить у граничне буття і використовує свою волю для подолання ситуації, або використовує демпфери для полегшення свого відчаю. Етик у граничному бутті вирішує найважливіше завдання «бути» і тим самим долає кризу або ламається. Містик в метаграничному бутті звільняється від тіла, і для нього стають важливі критерії прийняття. «Для того щоби брати участь у Ньому, необхідно, щоб Він тебе прийняв, а ти прийняв би Його прийняття тебе» (Тілліх, 1995, с. 118).

Це дослідження насамперед дає змогу зрозуміти світ людини з інвалідністю. Усвідомлення, з якими перепонами, страхами та тривогами їй доводиться боротися, і як вони розкривають екзистенційний стан особистості. Робота створює новий простір у метаантропологічній методології, завдяки якому висновки можуть слугувати конкретними порадами до дії, щоб вивести із прикордонного стану людину з інвалідністю.

Матеріали статті можуть слугувати базисом під час викладання курсів та спецкурсів із різних дисциплін. На основі роботи можливі додаткові методики у філософії, психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрохіна Л.Д., Урядова В.В., Андреева І.В. Етичний аналіз сучасних моделей інвалідності. *Суспільство: філософія, історія, культура*. 2019. № 9 (65). С. 27–34. DOI : <https://www.doi.org/10.24158/fik.2019.9.3>
2. Кочнев Р.Л. Аналітика екзистенціального: трагедія особистості. *Омський науковий вісник. Суспільство. Історія. Сучасність*. 2019. № 2. С. 87–91.
3. Крюков С.Н. Феномен стресу в контексті філософськокультурологічної проблематиці. *Вісник культури і мистецтв*. 2019. № 2 (58). – С. 82–92.
4. Керкегор С. Насолода і борг. Київ. AirLand, 1994. 504 с.
5. Керкегор С. Гармонійний розвиток в людській особистості естетичних і етичних начал. Москва ; Берлін : Дірект-Медіа, 2020. 168 с.
6. Керкегор С. Або-або. СПб: Амфора, 2011. 823 с.
7. Сочівко, Д.В. Екзистенціальна психодинаміка емпіричного Прикладна юридична психологія. 2019 № 3 (48), С. 16–29. DOI: 10.33463/2072-8336.2019.3(48).016-029.
8. Торлопова Л.А. Генеалогія поняття інвалідності. *Вісник Томського державного університету. Філософія. Соціологія. Політологія*, 2017. № 37. С. 92-102. URL: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000585478> DOI: 10.17223/1998863X/37/10
9. Тілліх П. Вибране: Теологія культури. Москва. «Юрист», 1995. 479 с.
10. Гайдеггера М. Буття і час. Харків. «Фоліо», 2003. 503 с.
11. Хамітов Н.В. Самотність в людському бутті. Досвід метаантропології. Київ. «КНТ», 2018. 370 с.
12. Хамітов Н.В. Філософія: Буття. Людина. Мир: курс лекцій. Київ КНТ, 2015. 268 с.
13. Ясперс К. Вступ до філософії. Пер. з нім. Під ред. А. А. Михайлова. Мінськ: Пропілеї, 2000. 192 с.
14. Ясперс К. Розум і екзистенція. Пер. А.К. Судакова. Москва. «Канон +» РООІ «Реабілітація», 2013. 336 с.
15. Ясперс К. Сенс і призначення історії. Москва. Політгиздат, 1991. 527 с.

REFERENCES

1. Erohina L.D., Uryadova V.V., Andreeva I.V. (2019). Eticheskiy analiz sovremennykh modeley invalidnosti [Ethical analysis of contemporary models of disability]. *Obschestvo: filosofiya, istoriya, kultura [Society: philosophy, history, culture]*, vol.9 no.65, pp. 27–34. DOI: 10.24158.2019.9.3 [in Russian].
2. Kochnev R.L. (2019). Analitika ekzistentsialnogo: tragediya lichnosti [Analytics of the existential: the tragedy of personality]. *Omskiy nauchnyiy vestnik. Seriya «Obschestvo. Istoriya. Sovremennost» [Omsk Scientific Bulletin. Series "Society. History. Modernity"]*, vol. 2, pp. 87–91. [in Russian].
3. Kryukov S.N. (2019) Fenomen stressa v kontekste filosofsko-kulturologicheskoy problematiki [The phenomenon of stress in the context of philosophical and cultural problems]. *Vestnik kulturny i iskusstv, vyipusk [Bulletin of culture and arts]*, vol. 2 no. 58, pp. 82–92. [in Russian].
4. Kerkegor S. (1994) Naslazhdenie i dolg [Pleasure and duty]. Kiev. AirLand. [in Russian].
5. Kerkegor (2020) Garmonicheskoe razvitie v chelovecheskoy lichnosti esteticheskikh i eticheskikh nachal [Harmonious development of aesthetic and ethical principles in the human personality]. Moskva ; Berlin. Direkt-Media. [in Russian].
6. Kerkegor S. (2011) Ili – ili [Or or.]. Sankt-Peterburg. Amfora. [in Russian].
7. Sochivko, D.V. (2019) Ekzistentsialnaya psihodinamika empiricheskogo [Existential psychodynamics of the empirical]. *Prikladnaya yuridicheskaya psihologiya [Applied Legal Psychology]*, vol. 3 no. 48, pp. 16–29. – DOI: 10.33463/2072-8336.2019.3(48).016-029. [in Russian].
8. Torloпова Lyubov Andreevna (2017). Genealogiya ponyatiya invalidnosti [Genealogy of the concept of disability]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofiya. Sotsiologiya. Politologiya [Bulletin of Tomsk State University. Philosophy. Sociology. Political science]*, vol. 37, pp. 92–102. DOI: 10.17223 / 1998863H / 37/10 [in Russian].
9. Tillih P. (1995) Izbrannoe: Teologiya kulturny [Selected: Theology of Culture]. Moskva. "Yurist" [in Russian].
10. Haydegger M. (2003) Byitie i vremena [Being and time]. Harkov. «Folio». [in Russian].
11. Hamitov N.V. (2017) Filosofiya: Byitie. Chelovek. Mir [Philosophy: Being. Human. World]. Kurs lektsiy Kiev KNT. [in Ukrainian].
12. Khamitov N.V. (2018) Samotnist v liudskom butti. Dosvid metaantropolohii [Loneliness in human existence. The experience of meta-anthropology]. Kyiv. «KNT», 2018. [in Ukrainian].
13. Yaspers K. (2000) Vvedenie v filosofiyu [Introduction to philosophy]. Per. s nem. Pod red. A.A. Mihaylova. Minsk. Propilei. [in Russian].
14. Yaspers K. (2013) Razum i ekzistentsiya [Mind and Existence]. Per. A.K. Sudakova. Moskva. «Kanon» ROOI «Reabilitatsiya». [in Russian].
15. Yaspers K. (1991) Smyisl i naznachenie istorii [The meaning and purpose of history]. Moskva. Politizdat. [in Russian].